

MONUMENTEN VAN DUURZAAMHEID

Het begrip 'duurzaam' is niet van vandaag of gisteren, maar het is actueler dan ooit. De Open Monumentendagen 2022 staan dan ook in het licht van het streven naar duurzaamheid in velerlei vorm. Op zich is de zorg voor monumenten al een vorm van bewaren en behouden voor langere tijd. Het maakt niet uit of het gebouwen zijn of oude dijken, of ze archeologisch of aardkundig worden genoemd, of ze bewegend zijn (molens en gemalen) of verstild (oude begraafplaatsen). Het behoud is niet alleen een kwestie van zorgvuldig restaureren en beheren, maar ook van het bewaren van de oude functie of het vinden van een nieuwe bestemming. In de zes gemeenten van deze regio heeft dat inspiratie gegeven voor een groot aantal speciale activiteiten. Daarbij wordt niet alleen naar heden en verleden gekeken, maar ook naar de toekomst. Ze staan stuk voor stuk op de kaart aan de voorzijde vermeld, en kunnen worden samengevat onder vier vormen van duurzaamheid.

Met herbesteding van grotere gebouwen heeft men in de meeste plaatsen al veel ervaring opgedaan, bijvoorbeeld in Beverwijk en Heiloo. In Beverwijk is de Grote Kerk een paradepaardje, in Heiloo zet het gehele Willibrorduscomplex dit jaar zijn beste beentje voor. Ook in vele andere monumenten die in de gids worden vermeld speelt herbesteding een grote rol.

In de gemeente Bergen wordt speciale aandacht gegeven aan de kennis van het ambacht. De traditionele vaardigheden, die nodig waren bij het handwerk, blijven nodig bij het restaureren en in stand houden van monumenten. Metselaars en timmerlieden, lei- en rietdekkers, scheepsbouwers en zeilmakers, textielnaaiers en nettenboeters, molenaars en glazeniers - zij zorgen ervoor dat de vakkennis niet verloren gaat, maar wordt doorgegeven.

Duurzaam groen is in verschillende plaatsen als hoofdthema gekozen. In Heemskerk gaat het om de herinrichting van de kasteeltuin van Marquette, in Uitgeest staat de complete renovatie van de begraafplaats bij de R.K. kerk centraal, een werk dat geheel door vrijwilligers is uitgevoerd. In Heiloo wordt aandacht besteed aan de groene ring die het dorp omgeeft. Die bestaat niet alleen uit het Heilooer Bos, Ter Coulster en de Willibrordusstichting aan de oostzijde, maar ook uit groene zones aan de andere kanten.

In de gemeente Castricum wordt de nadruk gelegd op 'duurzaam blauw', dat wil zeggen de wateropgave voor de toekomst. De klimaatverandering, de zeespiegelstijging, de clusterbuien, en daarnaast het gevaar van verzilting en verdroging kunnen ook op lokaal niveau worden aangepakt. Daarbij worden de lijnen uit het verleden doorgetrokken naar het heden en verder. De activiteiten in de gemeente Uitgeest sluiten min of meer bij dit thema aan.

1

2

Koloniehuizen en psychiatrische ziekenhuizen

De zogenaamde 'koloniehuizen', waar in de vorige eeuw kinderen uit de arme buurten in de grote steden een paar weken gezondheid konden opdoen, hebben hun functie verloren. In Egmond aan Zee zijn enkele van de meest markante voorbeelden, 'Kerdijk' en 'Zwartendijk', verbouwd tot appartementencomplex. In Bergen aan Zee hebben er twee eveneens een woonfunctie ('Jong Nederland' en het 'Duitse Koloniehuis'), en zijn er twee openbaar toegankelijk voor logies en/of horeca ('Het Zeehuis' en 'Huize Glory' op het Russenduin).

De beide psychiatrische ziekenhuizen, Duin en Bosch in Castricum en de Willibrordusstichting in Heiloo, hebben in de afgelopen decennia een transformatie doorgemaakt. De voorheen gesloten instellingen zijn voor een groot deel publiek domein geworden, waarbij in Heiloo de nadruk is komen te liggen op een verscheidenheid aan culturele activiteiten. Daarom valt de al genoemde Cultuurkoepel, maar ook een verscheidenheid aan museale instellingen die zijn gevestigd in het hoofgebouw.

Forten en bunkers

De restauratie en herbesteding van de forten van de Stelling van Amsterdam is nog altijd in volle gang. Voor de locaties en activiteiten verwijzen we naar de kaart en naar de gids, onder de gemeenten Beverwijk, Heemskerk en Uitgeest.

Bunkers en andere overblijfselen uit de Tweede Wereldoorlog hebben een museale bestemming gekregen in Wijk aan Zee, Egmond aan Zee en Bergen. Over een publieksfunctie voor één van de bunkers in Castricum bestaat nog geen duidelijkheid.

Op verschillende plaatsen wordt in een meer algemene wijze ingehaakt op het thema 'duurzaamheid'. In de Langhuisstolpboerderij in Castricum is een kleine tentoonstelling ingericht met als motto 'Klimaatbestendig Landschap?' De galerie in de voormalige dokterswoning van Duin en Bosch toont de verwerking van de begrippen duurzaamheid, gebruik van materialen en klimaatverandering in de eigen exposities.

5

4 Het Oer-IJ en de actuele wateropgave

Van Beverwijk tot Bergen is het landschap gevormd door het Oer-IJ. Overal zijn daarvan nog resten te vinden, van het 'Kromme IJ' langs de Heemskerker en Uitgeester Broekpolder tot het Vennewater tussen Egmond en Heiloo. De Uitgeester Die, de Schulpvaart en de Limmer Die vormen nog altijd een belangrijke schakel in de waterafvoer van de strandvlakte. Deze strekt zich als Castricummer en Groot-Limmerpolder uit tussen de hoger gelegen dorpen. Hier is de waterstaatkundige situatie altijd ingewikkeld geweest. Het overtollige water moet om Uitgeest, Dorregeest en Akersloot heen naar de boezem worden geleid. De Noordermolen en de Molen De Dog zorgden voor het uitmalen ervan. Het Gemaal 1879 bij Akersloot, dat de oude Zuidermolen verving, leek door plaatsing van een nieuw gemaal zijn functie te hebben verloren. Sinds kort is het echter weer toegerust met een officiële maalfunctie, omdat de moderne installatie op pieken het werk niet meer in zijn eentje aankan. In de gehele gemeente Castricum staat dit jaar de actuele wateropgave centraal. Die aandacht begint bij de duinrellen, die het kwelwater uit de duinen afvoeren, en eindigt bij het Alkmaardermeer, dat de belangrijkste natuurlijke waterberging van het gebied vormt.

Op zaterdag 10 september wordt vanuit Gemaal 1879 een fietstocht door het Oer-IJ-gebied georganiseerd. Op zondag 11 september vindt vanuit Museum Kennemerland in Beverwijk eenzelfde fietstocht plaats. Men kan er ook voor kiezen om de enige plek in de regio te bezoeken die rondom in het water ligt: het eiland De Woude met zijn herbouwde kerkje 'De Kempiaan'.

9

1 Nieuwe bestemmingen

Herbestemmen van historische gebouwen is al zo oud als de monumentenzorg - in Nederland al bijna 150 jaar. Niet elk gebouw leent zich daarvoor. Over molens is kortgeleden nog een hevige discussie gevoerd, maar de uitkomst daarvan was dat zij het meest tot hun recht komen als werkende monumenten, of zij nu een polder droog moeten houden of het ambacht van het graanmalen in stand willen houden. Een ander actueel thema is de toenemende leegstand van kerkgebouwen. Alle gemeenten moeten daarvoor een 'Kerkenvisie' opstellen waarin de mogelijkheden worden geschetst om er andere functies aan te geven, met behoud van het oorspronkelijke karakter en de algemene erfgoedwaarden - zoals de plaats in het landschap of in het dorpsbeeld. Een operatie die de grenzen van deze regio overstijgt, is de herbesteding van de voormalige forten van de Stelling van Amsterdam. Het feit dat deze linie is aangewezen als werelderfgoed maakt die opgave tot een erezaak.

Openbare gebouwen

In onze regio zijn opvallend veel oude raadhuisen in gebruik gegeven aan historische of museale instellingen. Dat geldt voor het raadhuis van de voormalige gemeente Wijk aan Zee en Duin in Beverwijk en voor dat in Assendelft, voor het rechthuis van Uitgeest, voor het raadhuisje van Egmond-Binnen (annex school) in Egmond aan den Hoef, voor dat in Schoorl waarin een 'Wunderkamer' is gehuisvest en voor dat in Groet, dat geldt als een van de kleinste in Nederland. Ook andere openbare gebouwen kregen een nieuwe inwoning, zoals de Brandweerkazerne in hetzelfde Groet die werd verbouwd tot de expositieruimte 'Commerin'. De burgemeesterswoning Huize Kranenburgh in Bergen werd ook al museum en in het schoolje in Limmen vond de Stichting Oud Limmen onderdak. Het Gemaal 1879 in Akersloot kreeg een museale bestemming na de bouw van een computergestuurd nieuw gemaal, maar heeft inmiddels een deel van zijn oude functie als hulpgemaal teruggekregen. Zo'n vorm van recycling is in monumentenland tamelijk uniek!

2 Behoud het ambacht!

Voor monumenten van bedrijf en techniek is behoud van de ambachtelijke kennis en vaardigheden absoluut een vereiste. Een van de meest sprekende, internationaal als 'immaterieel erfgoed' erkende ambachten is dat van molenaar. De poldermolens in de regio worden vrijwel allemaal beheerd door een gediplomeerd vrijwillige molenaar. De herbouwde hennepklopper 'De Pauw' bij Assendelft, waar de grondstof wordt bereid voor touwwerk, vergt een nog veel specialistischer kennis. Dat geldt natuurlijk ook voor beide fungerende korenmolens, de 'Oude Knecht' in Akersloot en de 'Kijkduin' in Schoorl. De Schoorse molen krijgt dit jaar extra aandacht vanwege zijn 250-jarig bestaan. Deze is in 1772 gebouwd in de vorm van een ronde stenen grondzeiler, een voor die tijd geavanceerd type. Eigenaar was lange tijd het dorpsbestuur, daarna was de molen driekwart eeuw in particuliere handen. Een initiatief vanuit de bevolking zorgde ervoor, dat het monument in 1936 opnieuw in gemeentelijk bezit kwam, maar pas in de jaren 1970 werd gewerkt aan een volledig herstel van de functie voor het malen van graan. Vorig jaar werd de waarde van de 'Kijkduin' (en die van de Philisteinse Molen, die ook gemeentelijk bezit is) voor het eerst onderworpen aan een 'maatschappelijke kosten/batenanalyse'. Die waarde bleek goed meetbaar te zijn en zeer hoog uit te vallen. Het jubileumjaar in Schoorl vormt aanleiding tot tal van activiteiten.

Op andere plaatsen wordt aandacht gegeven aan de vaardigheden, die behoren tot de lokale traditie. Het Museum van Egmond in Egmond aan Zee toont naast de laatste roeirredingboot een keur van schilderijen uit het oude 'Derp'. Deze laten de kleurrijke kanten zien van het vissersbestaan. De harde werkelijkheid van het vissersleven vinden we in het museumgedeelte van de Prins Hendrik-Stichting - en in het Vissersmonument aan de Voorstraat. De replica van het vissersvaartuig, de pink 'Claes Teunisz', is vermoedelijk tijdens de Open Monumentendagen naar elders gezeld, maar is verder het gehele jaar door te bezichtigen in het Maritiem Centrum (helaas gesloten tijdens de Open Monumentendagen). Bij de Abdij in Egmond-Binnen bevindt zich de kaar-

6

Kerken

Kerken zijn over het algemeen grote gebouwen, waarvoor een herbesteding vaak lastig te vinden is. Wanneer ze klein zijn kunnen ze tot woning worden verbouwd, of zoals in Egmond aan Zee eveneens een museale bestemming krijgen. Het Museum van Egmond is daar gevestigd in het oude gereformeerde kerkje. Het kerkje van De Woude heeft na de herbouw een algemene culturele functie gekregen, evenals de oude dorpskerken van Beverwijk en Wijk aan Zee. Het voormalige protestantse kerkje in Egmond-Binnen is bij het Abdijcomplex getrokken en wacht als nieuwe 'Buurkerk' nog op een goede bestemming. Hetzelfde geldt voor de R.K. kerk en het nieuwe gereformeerde kerkje in Egmond aan Zee. Verschillende kerken hebben naast hun religieuze taken inmiddels ook een algemeen culturele bestemming, onder andere voor concerten en niet-kerkelijke bijeenkomsten. Dat geldt voor de dorpskerk van Castricum, de Witte Kerk in Heiloo, de Slotkapel in Egmond aan den Hoef, de Ruïnekerk in Bergen en het Vredeskerkje in Bergen aan Zee.

De veel grotere koepelkerk van de Willibrordusstichting in Heiloo is ingericht als 'Cultuurkoepel', waar congressen, vergaderingen, concerten en andere bijeenkomsten worden gehouden. Deze nieuwe functie is een succesvol onderdeel van een omvangrijk herbestedingsproject van het gehele terrein, dat vanaf 2010 in eigen beheer is uitgevoerd. De visie daarop werd door een van de adviseurs van het project fraai verwoord: "De gebouwen zijn meer dan alleen maar stenen; het gaat om de filosofie erachter. Een goede herbesteding gaat uit van de ziel van het gebouw. Willibrordus vraagt om unieke culturele uitingen die iets heilzams hebben. Dat ben je verplicht aan dit gebouw."

3

senmakerij, waar een vakbekwaamheid wordt voortgezet die de monniken al meer dan 1000 jaar in hun vingers hebben. In de tuin worden tientallen oude apperassen gekweekt onder het toezicht van de Pomologische Vereniging. Hier staat de ambachtelijke kennis ook garant voor 'duurzaam fruitteelt'. In Heiloo vinden we een vergelijkbare combinatie. In het glasatelier 'De Hutkoffer' wordt uiteengezet hoe de kunst van het glas-in-lood kan worden verduurzaamd. Dat speelt met name in woonhuizen waar het vaak veelkleurige glas bij de architectuur behoort en heel sfeervol is, maar tegelijkertijd veel kou en tocht doorlaat. Duurzaam wordt door nieuwe technieken tevens comfortabel voor de bewoners. Ook in het Museumkwartier op het landgoed Willibrordus haken verschillende instellingen in op de aspecten ambacht en duurzaamheid.

3 Behoud de groene ruimte

In Heemskerk is een bijzondere manier van verduurzamen toegepast bij de renovatie van de kasteeltuin van Marquette. Daarbij is gebruik gemaakt van het oorspronkelijke ontwerp uit de tijd van Deutz van Assendelft. De situatie was ronduit slecht geworden. Zo was de voormalige hof- of spiegelvijver als vuilnisbelt gebruikt. Na veel moeite kon deze plek worden gesaneerd en in ere hersteld. Naast de oude tuin kwamen een boomgaard met oude fruitrassen, een rozentuin en een groente-kruidentuin tot stand, eveneens met 'klassieke' soorten. Dit alles onder het motto: 'De eerste tuin was alleen voor de elite, maar de huidige tuin is er voor iedereen'.

7

Landschapsdag op 28 augustus 2022

Op zondagmiddag 28 augustus 2022 wordt een Landschapsdag georganiseerd in het 'Kleine Groene Hart' tussen Bergen, Alkmaar en Egmond aan den Hoef. Het is een initiatief van het Groen Platform Bergen, waarin natuur- en milieuoorganisaties samenwerken. Tussen 13.00 en 16.00 uur kan men wandelen of fietsen door het gebied en de informatiestands bezoeken van een aantal agrariërs, natuurbeheerders en 'groene' organisaties. Daaronder zijn de Stichting Duinbehoud, het PWN, het Hoogheemraadschap, het IVN en de Vogelwerkgroep Alkmaar e.o. Men kan ook een kijkje nemen bij de schaapskooi en de kaasboerderij bij 'De Franschman', bij een bollenbedrijf en bij het nieuwe initiatief van de 'Heereboeren'. Daarbij zal naast de huidige toestand uiteraard ook de gewenste toekomstige ontwikkeling ter sprake komen. Begin augustus zal een routekaart beschikbaar zijn op alle informatiepunten (bibliotheken en dorpscentra) in de omringende plaatsen.

Nadere informatie bij Cor Barten, tel. 072-5061173 of bartenci@outlook.com.

10

Bedrijfsgebouwen

De meeste grote fabrieken in deze regio, die tussen ca 1880 en 1940 zijn gebouwd, zijn alweer verdwenen. Pogingen tot behoud van de kenmerkende zuivelfabrieken, zoals de Melco in Heiloo, zijn strandend op het vraagstuk van de herbesteding (alleen de schoorsteen is blijven staan). Voor de fabriek 'De Goede Verwachting' in Catrjp (tussen Schoorl en Groet) zijn de voortekenen in dat opzicht gunstiger. In Egmond aan Zee wordt dankzij een particulier initiatief gewerkt aan de restauratie van het stationsgebouw van de stoomtramlijn, die van 1905 tot 1934 heeft gefunctioneerd. Van de overige oude stations in de regio, ook die van de 'grote' spoorwegen, is er geen enkel voorbeeld bewaard gebleven. Hopelijk kunnen deze beide gebouwen binnen afzienbare tijd op een monumentenstatus rekenen. Dat is al wel gebeurd met het Pakhuis Dekker in Heiloo, waaraan ook een bijzondere sociale geschiedenis is verbonden.

Kastelen en buitenplaatsen

Er staan in deze regio nog twee kastelen overeind: Marquette en Assumburg, beide in de gemeente Heemskerk. Het eerste heeft een hotelfunctie gekregen, het tweede is sinds 1934 ingericht als jeugdherberg. Van andere kastelen zijn alleen de resten bewaard gebleven, zoals eveneens in Heemskerk de (toegedekte) fundamenten van 'Oud Haerlem' en in Castricum die van 'Kronenburg'. De blootgelegde fundamenten van het 'Slot op den Hoef' in Egmond aan den Hoef hebben nog uitsluitend een recreatieve functie.

Daarnaast zijn er verschillende buitenplaatsen uit de 17de en 18de eeuw bewaard gebleven. In Beverwijk heeft 'Akerendam' een functie gekregen voor ouderenhuisvesting, terwijl 'Scheijbeek' tegenwoordig een kantoorbestemming heeft. In Heiloo is Nijenburg niet meer als woonhuis in gebruik, maar de inrichting van de laatste bewoners is gehandhaafd in een museale context. De huizen 'Waterrijk' bij Egmond-Binnen en 'Schuilenburg' in Wimmenum (tussen Egmond aan den Hoef en Bergen) zijn particulier bewoond. Het 'Oude Hof' in Bergen is lange tijd volkshogeschool en conferentieoord geweest, maar heeft nu een beperkte vergader- en horecafunctie. De voormalige houtzagerij 'De Zwarte Schuur' is ingericht als filmhuis.

4

In Uitgeest is de afgelopen tijd door vrijwilligers gewerkt aan de totale renovatie van de begraafplaats bij de R.K. kerk 'Onze Lieve Vrouwe Geboorte'. Omdat deze is aangelegd in het lage land aan de rand van de strandwal, was er sprake van inklinking van de grond en toename van de wateroverlast. Het gehele terrein is opgehoogd, waarbij de grastenen zorgvuldig één voor één zijn verwijderd en op het nieuwe maaiveld zijn teruggeplaatst. Ook de tuin bij de pastorie is onder de handen van de vrijwilligers tot nieuwe bloei gekomen. Net als bij Marquette en bij de Egmondse Abdij zijn hier appelbomen van oudhollandse rassen geplant. In het parochiehuis worden fotocollages getoond over dit renovatieproject.

Heiloo is vanouds een dorp in het groen geweest. Al enkele jaren bestaat er een wandelroute die een verbinding vormt tussen de parken van de oude buitenplaatsen Nijenburg, Ter Coulster en Ypenstein (sinds 1927 de Willibrordusstichting). Maar er is meer. Aan de zuidoostkant vinden we het beschermd natuurgebied van de Limmer Die, aan de zuidwestkant ligt het grote, beboste landgoed bij de kapel van O. L. V. ter Nood. Aan de westzijde van het dorp, waar de naaortlogse wijken zijn verzezen, is een zoom te vinden van parkachtig groen. Deze wordt aangeduid als de Zuider- en de Noorderneg. Vooral de laatste is bijzonder door zijn vochtige milieu en zijn rijkdom aan flora en fauna, waarmee ook een directe verbinding is ontstaan met het westelijk deel van het Heilooer Bos. Door de gehele groene ring rond Heiloo zijn nu wandelroutes uitgezet.

8

Het Regionaal Comité Open Monumentendag Kennemerland heeft met gezamenlijke inspanning deze kaart voor u samengesteld. De kaart wordt u aangeboden door de deelnemende gemeenten Bergen, Beverwijk, Castricum, Heemskerk, Heiloo en Uitgeest.

In de bijbehorende brochure "Monumentengids 2021-2023" vindt u per gemeente een overzicht van monumenten die door het jaar heen het bezoeke waard zijn. Per monument zijn de adresgegevens en de openingstijden vermeld. De activiteiten die tijdens of rondom de Open Monumentendagen in het 2e weekend van september worden georganiseerd vermelden we vanaf nu jaartijks op een actuele kaart die als los vouwvel bij het boekje verkrijgbaar is. De deelnemende monumenten staan per gemeente met het zelfde nummer aangegeven op deze kaart. Voor de exacte locatie en nog veel meer informatie over de deelnemende monumenten kunt u ook de website van het monument zelf of de landelijke website: www.openmonumentendag.nl raadplegen.

Wij wensen u veel plezier bij het ontdekken en bezoeken van de prachtige monumentale parels in onze regio!

Regionaal Comité Open Monumentendag Kennemerland,
Greet Blokter (voorzitter)
Libbe van Dijk (penningmeester)
Piet van Zwieten
Joep Frerichs
Tineke van Zelst
Marleen Kuipers
Coördinatie en samenstelling:
Monique van Zelst, Frits David Zeiler

Druk: Loodswerk, Wormerveer
Grafische verzorging: Arie van Dongen, Beverwijk

